

ЗАМАНАУИ ҒЫЛЫМИ ТЕХ- НИКАЛЫҚ ЖАҢА- ЛЫҚТАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ МҮСІН ӨНЕРІНДЕ ТРАНСФОРМА- ЦИЯЛАНУЫ (ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ НЕГІЗІНДЕ)

CSCSTI 18.07.65
UDC 5527
DOI 10.47940/cajas.v6i3.402

Гүлнұр Жұбанова¹,
Ербол Қайранов²

¹ Ә. Қастеев атындағы ҚР мемлекеттік өнер музейі
(Алматы, Қазақстан)

² Т. Қ. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер
академиясы (Алматы, Қазақстан)

Аңдатпа. Зерттеуде шетелдік тәжірибе негізінде заманауи ғылыми техникалық жаңалықтардың отандық қала кеңістігіндегі мүсіндік туындыларына әсері қарастырылған. Жаңа ғасыр өнеріндегі адамзаттың орны мен рөлі, ғылым мен өнер арасындағы байланыстардың қазіргі мәдениеттің рухани дамуына әсері талданады. Зерттеудің мақсаты шетелдік тәжірибе негізінде заманауи ғылыми-техникалық жаңалықтардың қазақстандық мүсін өнерінде трансформациялану үдерістерін зерттеу. Зерттеудің міндеттерінде ХХІ ғасыр басындағы шетелдік өнер ықпалымен өзгеріп жатқан заманауи өнердегі арт-үдерістердің ерекшелігі мен белгілері ашылып көрсетіледі; Қазақстандық суретшілердің шығарамашылығындағы көрерменмен қарым-қатынастың жаңа тәсілдерін іздеуге және сабақтас салаларды игеруге бағытталуы зерттеледі. Мәдениет пен өнер зерттеушілері үшін бұл тақырып өзекті, өйткені ХХІ ғасырдағы өнер мен мәдениеттің тарихи дамуын белгілейтін жалпы мәдени тенденцияларды анықтау үшін теориялық зерттеулерге тарихилық қағидалар келтіріледі. Зерттеу нысанына Қазіргі Қазақстан бейнелеу өнерінде классикалық мүсін өнері, сәулеттік кеңістіктерінде жаңа арт үрдісіндегі нысандар мен мүсіндегі көркемдік бағыттар алынды. Зерттеу пәні кинетика мен стимпанк бағыттарындағы туындылар мен авторлар, кеңістіктегі арт-нысандар, заманауи туындылар, мәдениеттің әлеуметтік-көркемдік және тарихи метажүйелер болып табылады. Зерттеу әдістері ретінде қалалық ортаны түрлендірудің урбанистік тәсілдері, арт-нысандар орнатуды зерттеу және фестивальдерді ұйымдастыру үшін құрылымдық дизайн және сыни талдау қолданылды.

Қоғамдық орта материалдарында ұсынылған отандық және шетелдік мүсіншілердің өнер туындыларына философиялық-эстетикалық талдау жасалды. Шығармалардағы көркем қарым-қатынастың жаңа үлгілері ретінде кеңістік пен уақыт категориялары, қоғаммен қарым-қатынасының ерекшеліктері анықталды. Мүсін өнерінің заманауи ғылыми-техникалық инновациялары заманауи қаланың тартымдылығын арттыру құралы ретіндегі ғылыми тұжырымдамалармен сипатталады.

Тірек сөздер: мүсін, ғылым мен техника, заманауи өнер, кинетика, стимпанк, фестиваль, қалалық кеңістік, метажүйелер, гуманитарлық ғылым, сыни талдау, авторлық туынды.

Авторлар мүдделер қақтығысының жоқтығын мәлімдейді. Барлық авторлар қолжазбаның соңғы нұсқасын оқып, мақұлдады.

Дәйексөз үшін: Жұбанова, Гүлнұр, және Ербол Қайранов. «Заманауи ғылыми техникалық жаңалықтардың қазақстандық мүсін өнерінде трансформациялануы (шетелдік тәжірибе негізінде)». *Central Asian Journal of Art Studies*, т. 6, № 4, 2021. 122–147 б. DOI: 10.47940/cajas.v6i2.402.

Кіріспе

Адамзат дүниені және әлемдегі өзінің Орнын жаңадан түсіну қарсаңында тұр. Өнер, ғылым, техника және ақпараттық ғаламдық желі жүйелері қазіргі заманауи мәдениеттің рухани бірлестігінің үндесуімен ерекше көркем дүниелер туындап жатыр. Яғни, алдыңғы қатарға ой шығып, жарқын бейнелер мен көркем нысандар дүниеге келеді. Қарқынды ғылыми өрлеу ғасырында ғылым мен өнердің қарым-қатынасы заманауи мәдениеттің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Ғылыми жетістіктердің өнерге деген әсері өте үлкен — ғылым мен көркем ой өзара әрекеттескенде бір-бірімен рухани дамыған тың жолдарда түйіседі. Француз жазушысы Гюстав Флобердің ғылым мен өнер арасындағы үйлесімділікке берген пікірінде: «Әрі қарай, Өнер ғылыми болып бара жатса, Ғылым көркем болып барады; негізде қоштаса отырып, олар жоғарыда бір жерде кездеседі» — деген (Код науки 1).

Бүгінгі қоғамда ХХІ ғасырдың басында әлемдік жаһандандудың заманауи талаптарына сәйкес, мүсін өнері Қазақстанның бейнелеу өнеріндегі басқа да өнер түрлері тәрізді даму үстінде. Соңғы жылдары классикалық мүсін өнерімен қатар, еліміздің сәулет

кеңістігінде стимпанк, кинетикалық мүсін сияқты бағыттардың даму үрдісін байқаймыз. Шетелдік мәдениетте кеңінен таралып келген бұл өнер түрі өскелең ұрпақтарымыздың үлкен қызығушылығын тудырады. Сондықтан, бүгінгі біздің заманауи қазақ өнерінің даму барысында жоғарыда аталған тақырыптың өзектілігі маңызды. Отандық мүсіншілердің заманауи стимпанк, кинетикалық бағыттардағы еңбектері туралы аз зерттелінген. Бұл зерттеу жұмысында шетелдік өнер зеттеушілер: Э. Кинг, Дж. Пейдж, М. Данахай, Р. Уитсон, Г. Уильямс, Ж. Аткинсон, Дж. Томпсон, Дж. Дэй, Б. Йылмаз, А. Н. Липов, У. Гомперц, Т. Е. Шехтер, В. Владимирский, С. Гушин, А. Шуренков, О. А. Юшкова, А. Котломанов еңбектерімен қатар, Қазақстан өнертанушылары Э. Р. Ахметова, Е. Резникова, К. В. Ли, С. Ж. Қобжанова, К. З. Халыков, Г. Мауленова, Р. Садыгулов жарияланған мақалалары қарастырылды.

Заманауи өнер бүкіл әлемде болып жатқан құбылыстардың мәнін түсініп, олардың әсемдігін бағамдауға көмектеседі. Әлемдік пікірталастар, қиялдан туындаған ойлар, жүйелі зерттелген дүниелер адам өмірінде шектеусіз және өлшеусіз кездеседі. Сонымен қатар, ғылымда талқыланып

келген заттардың қимыл-қозғалғалысы жарық пен көлеңкенің қызықты үйлесімін тудыратын, кейде дыбыс шығаратын көрініс өнер саласында осындай құбылыстармен кинетика шұғылданады. Металдан, әйнектен немесе басқа материалдардан бірлесіп жасалған бұл құрылғылар күрделі басқарылатын шамдарымен «мобилдер» деп аталады.

Өнертану ғылымының кандидаты Е. И. Резникованың қазіргі заманғы мүсін өнеріне берген көзқарасында «Мүсін — дизайнмен және сәулет өнерімен, сондай-ақ, нақты ғылымдармен де тығыз байланысты. Шығармашылықта өмірдің моральдық немесе әлеуметтік қырына үндеу жоқ. Фокуста тұрақты әсерге, трансформацияға және метаморфозға ұшырайтын объектінің күрделі формасы ғана болады. Әр түрлі топологиялық объектілермен эксперименттер, оларды жазықтықтан үш өлшемді кеңістікке ауыстыру, одан әрі жақсарту кейде абсурдтармен немесе парадокстармен шектесетін керемет формалардың пайда болуына әкеледі» делінген (Резникова 36—49). Тұжырымдай келгенде, қазақ мүсіншілері дәстүр мен шетел мәдениетінің ерекшелігін, стимпанк пен кинетика бағытын тереңірек пайымдай отырып өзіндік идеяларын ұштастырған.

Кинетизм немесе кинематикалық өнер (грек. *Kinetikos* — қозғалысқа келтіретін қозғалыс) дегеніміз — әртүрлі қозғалмалы және дыбыстық механизмдері бар құрылымдар, магниттері бар композициялар және шығарманың немесе оның жеке компоненттерінің нақты қозғалысының әсерін жеңетін қазіргі заманғы өнердегі бағыт Кинетизм элементтері ежелден мүсіндерді жандандыратын түрлі амалдар түрінде, қолданбалы өнерде, театр сценографиясында болған. Бұл өнердің өкілдері мүсіннің дәстүрлі статикалық сипатын жеңіп, оны қоршаған ортаға енгізу тұжырымдамасына келді. Динамикалық пластиканы құру тәжірибелері футуризм, дадаизм,

Баухаус және орыс конструктивизмінде кездеседі. Кинетикалық өнердің алғашқы туындысы Марсел Дюшанның «велосипед дөңгелегі» — деп аталады (Шершеневич 77). «Реди мэйдтердің» құрылуына мін бере отырып, Дюшан велосипед шанышқысына доңғалақты орындыққа бекітуден бастады. Кинетикалық өнер, негізінен, ішкі және сыртқы конструктивистік стильде сәтті шықты. Оп-арт пен кинетикалық өнерде көрермен құрылымды іске қосса немесе бір нәрсені жылжытса тіпті «шығарманың» ішіне кірсе, ол автормен серіктес бола алады.

Бүгінгі бейнелеу өнеріндегі жаңа бағыттар мен ағымдар Қазақстан мүсін саласында ұштасып қала кеңістігінен көрініс тауып келеді. Кейінгі жылдары кинетикамен қатар стимпанк бағыты да өркендеуде. Қазіргі заманауи өнердің инновациялық аспектісіне айналған стимпанк бағыты әртүрлі фестиваль аясында және көрмелер нәтижесінде қала кеңістігінде арт-нысандар пайда болуда. Стимпанк өнері негізінен XIX және XX ғасырдың басындағы рухты ретро технологиялар туралы фантастикалық жанр болып бірнеше рет жазылған. Сол кезден бастап стимпанктың материалдық мәдениеті ғылымның да, өнердің де заманауи түсіндірулеріне өз ықпалын тигізе бастады. Ғылым тарихы музейінің коллекцияларынан шабыт алған халықаралық стимпанк суретшілері ғылым мен өнер туралы өз түсіндірмелерін ұсынып келеді (Atkinson). Бірақ, бұрын материалдар мен жанрдың ерекшеліктеріне, оның тарихы мен эстетикасына қатысты қарастырылып, Қазақстан мүсін өнеріне қатысты әлі толық зерттелмеген. *Steampunk* — өзіне тән белгілері арқасында ең танымал стильдердің бірі. Әдетте, *Steampunk* сөзін айтқан кезде әр түрлі бу механизмдері мен техникалық құралдар бірден ұсынылады. Стиль ерекше тәсілмен қызықты: ежелгі сезім бар, әртүрлі техникалық әдістер қолданылады, нақты механикалық

бөлшектерді қолдануға дейін, бұл, әрине, әртүрлі стилистикалық шешімдердің мүмкіндігін кеңейтеді. Steampunk әдісінің негізгі элементтерін дамудың жоғары деңгейіне жеткен механика мен бу машиналары ұстанымдарына негізделген технологиялар деп санауға болады: паровоздар, паробустар, бу экипаждары, әуе кемелері, қарабайыр ұшақтар, роботтар және тойтармалы металдан, мыс құбырларынан және ағаштан жасалған басқа да жұмбақ механизмдер. Steampunk-тің белгілі бір көркемдік формасының болуы әлемдік мәдениетте белгілі бір Steampunk стилінің пайда болуына әкелді (Ахметова 198).

Қазіргі уақытта мүсін өнері адам жан дүниесіне рухани және пластикалық байытуда үлкен рөл атқаруына қарамастан, қалалық ортада мүсіні өзін-өзі көрсету еркін жағдайда әлі дамымаған. Заманауи өнердің көркем бейнелері тың ізденістер мен жаңашылдыққа бағытталғанмен, қазіргі орта мүсіннің пластикалық ерекшеліктері қоғамдық кеңістікті ұйымдастыруға, қоғамның мәдени және рухани тәрбиесіне әсер ету мәселелерін қарастыруда. Мүсіншілердің туындыларында қолданылған материалдың өзіндік ерекшелігіне байланысты тастан, ағаштан, металдан немесе заман ағымына қарай ескі бөлшектер мен заттардан жаңа идеяларды жүзеге асырып, тіпті жанаспайтын нәрсені елестету өте қиын туындыларға ұмтылатындығын айтуға болады.

Зерттеудің мақсаты шетелдік тәжірибе негізінде заманауи ғылыми техникалық жаңалықтардың қазақстандық мүсін өнерінде трансформациялану үдерістерін зерттеу. Зерттеудің міндеттерінде ХХІ ғасыр басындағы шетелдік өнер ықпалымен өзгеріп жатқан заманауи өнердегі арт-үдерістердің ерекшелігі мен белгілері ашылып көрсетіледі; Қазақстандық суретшілердің шығарамашылығындағы көрерменмен қарым-қатынастың жаңа тәсілдерін

іздеуге және сабақтас салаларды игеруге бағытталуы зерттеледі. Мәдениет пен өнер зерттеушілері үшін бұл тақырып өзекті, өйткені бұл ХХІ ғасырдағы өнер мен мәдениеттің тарихи дамуын анықтайтын мәдени екпінді тенденциялар тарихилық принциптермен теориялық тұрғыдан зерделенеді. Зерттеу нысанына Қазіргі Қазақстан бейнелеу өнерінде классикалық мүсін өнері, сәулеттік кеңістіктерінде жаңа арт үрдісіндегі нысандар мен мүсіндегі көркемдік бағыттар алынды. Зерттеу пәніне кинетика мен стимпанк бағыттарындағы туындылар мен авторлық тұлғалары, кеңістіктегі арт нысандары, заманауи туындылар, мәдениеттің әлеуметтік-көркемдік және тарихи метажүйелер тағайындалды.

Әдістері

Қарастырылып отырған кезеңнің өнерін талдауда кеңістік пен ондағы өнердің байланысын зерттеу үшін философиялық-эстетикалық зерттеу әдісі қаралды. Бұл заманауи мүсін өнері ерекше әсер етуге, адамдардың қоғамдастығына бір уақытта жүгінудің арқасында, адам мінез-құлқының қазіргі формасы мен бұрынғы даму үдерістерінің үйлесімінде жарқын және есте қаларлық оқиға болуға мүмкіндік береді. Кеңістіктегі арт нысандармен заманауи туындылар мәдениеттің әлеуметтік, көркемдік және тарихи әдісін, көркемдік талдау әдісін, салыстыру мен салғастырмалы әдістерін біріктіруге негізделген кешенді тәсіл. Қазіргі заманғы өнерді әлемдік қауымдастықтың ең өзекті беталыстарын көрсететін кинетика мен стимпанк ағымындағы өнер туындыларына метасистема ретінде түсіну қолданылады. Бұл мақалада стимпанк модернизмді интеллектуалды және визуалды түрде, сондай-ақ минимализм мен оның эгоцентристік жекешеленуден бас тартады деген түсінік қарастырылады. Жазушы Пол

Ди Филиппо Лиза Яшекке берген сұхбатында атап өткендей, ол стимпанк ағымын «модернистік дүниетанымнан шынымен алшақ» — деп санайды (Яшек 192). Осылайша стимпанк кеңірек постмодернистік қозғалысқа орналастырылады. Ең бастысы, біз steampunk-ті қазіргі заманның жалпы философиясын қалыптастыратын анти-автономды тенденцияларға сынақ ретінде қарастырамыз.

Стимпанк бағытының қозғалысы заманауи көзқарастағы философияның ұмтылысын байланыстыра зерттегенде, постмодернизмнен алшақтап, өзіндік философиялық жолын құрып жатқанын көреміз. Постмодернизмнің бөлігі ретінде стеампанк Қазақстандағы алдыңғы буындардың ұлттық менталитеті мен тәжірибесінен бас тартпайды, ол әдеттегі дәстүрлі көріністерді, архетиптер мен колоритті бейнелейді.

Зерттеуде бейнелеу өнерінде кинетикалық ағымның модернизммен ұштасып бір көзқараста болғанымен, оның шеңберінен шыққан бағыт ретінде қарастырылады. Қозғалыстың алғашқы күндерінде көптеген суретшілер геометриялық фигураларды қолдана отырып, қатаң абстракт тілін ұстанды; олар композициялық мотивация мәселесін зерттеп, көбінесе қозғалатын заттарды қабырғаға суреттер сияқты іліп қойды. Алайда, қозғалысты енгізу арқылы олар кейбір модернистік қағидалардың негізін қалады (Роднер, Керриган 25). Кинетика бағытын ұстанған суретшілер уақыт өте келе сыртқы түрін өзгертетін өнер туындыларын жасады. Уақыттың өзгеруі туралы өнердің талаптарын қабылдамай, олар уақыттың бай тәжірибесін ұсынды. Жанрдың күрделі, гибридік сипаты өнер тарихындағы өтпелі сәтті белгілейді, ол мұқият зерттеуді қажет етеді (Искро 2). Қазақстандағы модернизмнің көптеген бағыттары бұрыннан даму мүмкіндігіне ие болғанына қарамастан, кинетикалық туындылар біздің мемлекетіміздің соңғы

он жылдығында пайда болды. Мүсіншілер арасында әртүрлі бағыттарды танымал етуде 2017 жылы елімізде өткен ЕХРО көрмесі үлкен рөл атқарды. Өйткені оның тақырыптарының бірі технологиялық нысандардың көркемдігі және олардың функционалды мазмұнының мәні болды. Көрме барысында Қазақстандық мүсіншілер кинетикалық бағытта жасалған шетелдік шығармалармен танысуға мүмкіндік алды.

Нәтижелер

Әлемдік көркем қоғамда әртүрлі кезеңдер мен бағыттар қалыптасты, нәтижесінде барлық құбылыстар жіктелген жүйеге сәйкес жалпы синтезге айналды. Олар ортақ мәдени кеңістікті құра отырып, өзара бөлінді. Бұл өзгерістер алдымен қоғамдық мәдениетте, содан кейін осы өнер бағыттары пайда болған қалалық кеңістікте дамыды. Олардың жаңашылдығы және көркемдік тәсілдің жаңа қырлары қала ішінде көрініс тапты (Шехтер 348).

Қазіргі заманғы өнердің басым бағыттары мен түрлерін ортақ жүйеге қалыптастыру және олардың танымдық мәдениетте таралуы суретшілердің жаңашыл көзқарастарында. Ғылыми жаңалықтар кеңістігінде физика заңдылықтардағы бөлшектерде немесе үлкен қоллайдердің жасалуында, қызықты саяхат әлеміндегі адамның орны туралы пікірталастарды тұдырады. Ғылым, молекулярлық генетика, геномдық медицина, биотехнологиялар, ұлпа инженериясы арқасында адам сауықтырумен шектелмей, өмірді басқара алады. Ал ойдың күшімен адам компьютерді басқарып, ақпараттық өріске қосыла алады. Мысалы, Уильямс Габриэль «Мүсін ХІХ және ХХІ ғасырлардағы деректер ретінде» мақаласында мынадай зерттеулер келтіреді: «Мүсінді көбейтудің сандық немесе басқа да механикалық әдістері суретшілер мен өнертанушыларға,

және мұрамен айналысатын ұйымдар үшін өзекті бола түсуде. Алайда, мүсіндік пішінге «3D-деректер» тәсілі қазіргі компьютерлік технологиялар дәуірінде толық қолданылмайды. XIX ғасырдың басынан бастап инженерлер бірнеше көлемде мүсіндік бейнелерді әртүрлі материалдардан кесіп бұрғылап шығаратын көптеген станоктар мен пантографтар жасады. Дегенмен, XIX және XXI ғасырларда бұл саладағы геометриялық схемалардың жетістіктері нақты мүсіндердің тәжірибесін шынайы қайталай алмайтындығын көрсетті. Алайда, сонымен бірге олар өте схемалық формаларда болса да шығармашылық ғылыми ізденіске деген қызығушылық кеңістігін ұлғайтады» (Williams).

Ғалым мен суретшінің шығармашылық үрдістерінің ерекшеліктерін байланыстырар болсақ, онда адам рухани мәдени байып өмірге замнауи сәулеттік нысандар, техникамен ұштасқан көркем бейнелер, түрленген бағыттағы мүсіндік шығармалар туындайды. Даму үстіндегі ғылымның анықтап белгіліп берген күрделі контексті аясында адамзаттың «өшпейтін сұрақтарына» жауап беруге талпынатын философтар, ғалымдар секілді, суретшілер де, адамзаттың ілгерілеуінің шегі бар ма немесе біз шексіздіктің бастамасында тұрмыз ба деген өзекті сұраққа жауап беруге ұмтылады. Өнер адамдары адам тәнінің рухани көзін жетілдіріп, өмірдегі жаңа көзқарастағы формаларын шығаруды ұсынады.

Базельдегі Тэнгли фонтаны Технология саласындағы өзгерістер және соның салдарынан адамның айналасындағы шындықты қабылдауы көркемдік білдірудің жаңа әдісін іздеуді қажет етті. Адамзаттың өмір сүру салты мен тарихи және мәдени әл-ауқаты өзгеруде. Бұрынғы эстетикалық әдіс амалдар көрінісі бұлыңғыр келіп, оның мағыналары жоғалады. Бұл туралы алғаш рет 1909 жылы Филипп Маринетти жариялаған футуризмнің

алғашқы манифестінде итальяндық футуристер қозғалысы мәлімдеді. Олар жылдамдықты, қозғалысты, антистатиканы кескіннің жаңа нысаны ретінде мойындады (сурет 1).

Сурет 1. Ф. Маринетти «Фонтан Тэнгли», Базель қ.

Американдық Александр Кольдер 1930 жылдардың басынан бастап абстрактілі динамикалық дизайндар жасаған. Ал 1931 жылы көрермендерге мотор немесе желмен басқарылатын қалайы мен сым құрылымын ұсынды. Осылайша, қозғалыстың, кеңістіктің, уақыттың көркемдік көрінісі қозғалыстың табиғи көрінісімен алмастырылды. Оларды мотор басқарғандықтан автор өз нысандарын «мобильді» деп атады. Кейіннен мүсіншінің туындылары қозғалтқыштармен ғана емес, табиғи жолмен де қозғалысқа келтірілді. Кинетикалық өнер, негізінен, ішкі және сыртқы конструктивистік стильде сәтті болды. Оп-арт пен кинетикалық өнерде көрермен құрылымды іске қосса немесе бір нәрсені жылжытса тіпті «шығарманың» ішіне кірсе ол автор әрі серіктес бола алады. Сонымен қатар, суретші шығармадан алшақтап,

эстетикалық, моральдық, этикалық құндылығын жоғалтады, өйткені ол өмірді көркем түрде түсінбейді. Басым әлеуметтік-этикалық нормалар көркем шығармашылыққа әсер етеді, бірақ бұл әсер етудің жалғыз факторы емес. Кез-келген суретші тұлға — ішкі жан дүниесін еркін сезініп әрі өзін-өзі қамтамасыз ететін адам. Олар бүкіл шығармашылықтарында өздерін дамыта отырып, жалпы қабылданған нормаларды қоғам бейімдеген идеяларды жаңғыртпайды. Суретшінің міндеті — бұрын-соңды болмаған ізденісті, өзінің интеллектісін жүргізу, оған қазіргі заманғы әлемнің күйлерін адам үшін олардың мағынасында.

А. Кольдерден басқа кинетикалық өнердің басқа өкілдері Г. Юкер, Ж. Тингели болды. Өнердің бұл түрі әлі де бар. 1955 жылы Париждегі Denis Rene галереясында кинетикалық өнер оптикалық өнермен бірікті (Гущин, Щуренков 177–178). Оп-арт суретшілерінің шығармаларында көрерменнің жалпақ және кеңістіктік фигураларды қабылдауына негізделген визуалды иллюзия әдістері қолданылды.

Кинетикалық өнер әдістері әртүрлі көрмелер, шоулар ұйымдастыруда, саябақтар мен алаңдарды безендіруде кеңінен қолданылады. КСРО-да кинетикалық өнермен байланысты алғашқы идеялар орыс суретшісі, график, дизайнер және театр суретшісі Владимир Татлиннің шығармаларында көрініс тапты.

Қазақ мүсін тарихында жаңашыл бағытта көрініс тапқан мүсін көрмесі арқылы бейнелеу өнерінде жаңа қырынан ашылған кинетика бағыты Қазақстан мүсіншілеріне ықпал етті. Ұлыбританиялық Энтони Хейвуд (Antony Heuwood) өлшемі 60 және 70 см терракоттық екі композиция: «Колизей» және «Үш колонна» қойған. «Колизей» болса еуропалық мәдениеттегі белгілі болған символ, ал екінші жұмыстағы қатар тұрған үш колоннаның классикалық ордері метафоралық мәнге

ауысып, саяхатшылар көріп жүрген немесе кітаптарда басылатын антикалық дәуір қирандыларын еске түсіреді. Бір қарағанда жаттанды образдар сияқты. Бірақ олардың түр-түс бедерлері мен сұңғаттық (пластикалық) тілінің әдейі қарадүрсін етілуі басқа бір тоналдық тәржіма сияқты көрінеді. Олардың аяқ жағында арзандау торттың үстіндегі креммен жасалған раушангүлдер сияқты үйінділер мен «анелин» жағылған қабырғалардың сылағы түсіп қалған «колизей»-ді, немесе қайта-қайта жөнделетін ескі үйлерге меңзейтіні анық. Автор тозығы жеткен құндылықтардың арзанқол базарлыққа айналып жатқанын әжуа-мысқыл етеді. Швейцариялық суретші Бернхард Джордидің «Өмір өзегі» және «Кішігірім сөз» шығармалары ішкі жүйенің қалтқысыз логикалық құрылымы және аса жоғары эстетикалық көркемдікке жеткен образдың іске асуы деуге болады. Оның тақырыбы — техникалық нысандардың көркемдігі және олардың функционалдық мазмұнының метафизикалық маңызы. Көрмеге келген осы жұмыстардың қобдишаларының өзі экспозицияға қоярлық эстетикалық нысандар деуге болады. Джордидің кинетикалық инсталляциялары инженерлік ойдың шедеврлері деуге де, шегіне жете аяқталған көркем және жүйелік құрылымы күрделі мүсін деуге де болатын дүниелер.

Нидерландиядан келген Берт Шореннің (Bert Schoeren) кинетикалық инсталляциясы Астанада өткен ЕХРО-2017-нің «Альтернативтік энергия» бас тақырыбымен үндестік тапқан. Ол қызылмен жиектелген кішігірім әйнек квадраттар, жәй тұрғанда сәндік қойылым сияқты, ал ертең ерте күннің сәулесі түссе болды инсталляцияның элементтері қозғалысқа еніп, тек кешке жақын күн батқанда тыным табатын тіршілік иесі сияқты. Ол — күн мобилі.

Швейцариялық белгілі суретші Этьен Крахенбул шығармашылығы классикаға

бейім көрермендер көзқарасы бойынша бұл бөтен нәрсе деп қарастырғанмен, әлемдік көркемөнер сахнасында монументалдық мүсін ретінде көрініс табады. Оның көптеген еуропалық қалалардың бау-бақшалары мен алаңдарында тұрған үлкен кеңістіктік инсталляциялары алып шаһарлардың урбанистік кеңістік тілін өзіне жинақтап, оны бейнелеу мүмкіндігіне айналдырумен қатар суретші әлде бір сезімталдықпен табиғат қуатын да адам өмірінің аса бір қажеттілігі екенін жеткізе білген. Этьен көрме экспозициясына көптеген елдерді шарлаған төрт метрлік (биіктігі мен ені) «Тоқтап қалған уақыт» (Temps Suspendu) инсталляциясын қойыпты. Ол төрт жағы да ашық кеңістіктегі құрылымға әрқайсысы жеке ілінген 100-ге тарта металл кубтар. Олардың беті айнадай етіп тазаланған, қоршаған ортаның бейнесі түсіп тұрады және квадрат платформаға жиналған. Оларды желмен не болмаса қолмен итеріп қозғалтқаннан кейін дыбыспен қатар айнала шағылысқан сәулелерден әсерлі құбылыс пайда болады. Әрине, физикалық түрде уақытты тоқтату мүмкін емес, бірақ шебердің шығармашылық қуатының арқасында осындай бір мүмкіндіктің метафизикалық моделі түйінделіп отыр (Ли 14–17).

Қазіргі уақытта стимпанк жанрының үлгілері болып саналатын көптеген жұмыстар шетелде 1960–1970 жылдары жарық көргенімен, стимпанк терминінің өзі кейінірек пайда болды. Оны жазушы Кевин Джетер ойлап тапқан (Владимирский 54) «киберпанк» сөзінің ирониялық нұсқасы ретінде және 1987 жылы сәуірде қолданысқа енгізілген. Джетер Тим Пауэрстің «the Anubis Gates» (1983), Джеймс Блэйлоктың «Homunculus» (1986), сондай-ақ өзінің «Морлок түні» (1979) және «Infernal Devices» (1987) туындыларын біріктіретін терминді табуға тырысты. Осы жұмыстардың барлығында әлем XIX ғасырдың технологиялық деңгейінде, ал баяндау стилі Герберт Уэллстің «Уақыт

машинасы» романы сияқты викториялық фантастикаға еліктейді. Киберпанктен айырмашылығы, стимпанк нақты немесе, кем дегенде, шартты түрде рұқсат етілген технологияларға негізделген, олардың ең бастысы жанрға атау берген жұп болды.

Дарынды ирандық мүсінші Хасан Новрози (Hasan Novrozi) стимпанк стиліндегі жануарлар мүсіндерінің керемет коллекциясын жасады. Оның туындылары мыңдаған металл саймандарынан, автомобиль бөліктерінен және металл сынықтарынан басқа компоненттерден мұқият жиналғанына қарамастан, өмір мен эмоцияларға толы. Мүсіндердің басым көпшілігі жануарлар, ал мүсіншінің өзі жылқыларға артықшылық береді. Шебердің жұмыстары көркем және өзіндік ерекшелігімен көз тартады. Новрозидің ең танымал мүсіні — «Пегасус» қанатты жылқы (сурет 2), ежелгі грек мифологиясындағы мұсалардың сүйіктісі. Пегасус грек тілінен аударғанда «найзағай» дегенді білдіреді. Дәл осы ат, мифтерге сәйкес, Зевстің найзағайын алып жүрді және аспанның қаһарының жаршысы болды. Новрозидің бұл жылқысы қанаттарын мақтанышпен жайып, сенімді сілеусінмен секіреді. Мүсіннің бөлшектері бір — біріне өте ыңғайлы, сондықтан бүкіл мүсін біртұтас болып көрінеді (Күлешов).

Сурет 2. Ирандық мүсінші Х. Новрози «Пегасус».

Архетиптік және сипаттамалық бейнелерді, белгілер мен рәміздерді тиісті

идеялар мен эмоцияларды қалыптастыру үшін пайдалану адам мен сәулет кеңістігі арасындағы байланыстарды семантикалық деңгейге үйлестіруге мүмкіндік береді (Khalykov, et al.). Қазіргі бейнелеу өнеріндегі жаңа бағыттар мен ағымдар Қазақстан мүсін саласында да ұштасып қала кеңістігімен астасып, көрініс тауып жатыр. Кейінгі жылдары кинетика мен қатар стимпанк бағыты да өркендеуде. Жоғарыда келтірілген стимпанк және кинетикалық бағыттағы мүсіндік туындылармен айналысып үлкен жобалар өткізіп жүрген Қазақстан бейнелеу өнер саласындағы суретші-мүсіншілері кездеседі.

Талқылаулар

Бүгінгі дүниеде мүсін өнері бірталай бағыттармен дамып келеді. «Өзара байланыс: өнер сұхбаты» атты бірінші халықаралық мүсін биенналесінің зерделеу тақырыбы мүсінді өнер түрі ретінде танумен қатар, оның сан қырлы дәстүрлік және осы заманғы бәсекелестік емес бірін-бірі толықтырғыш ерекшелік теп қарастыруға саяды.

Осындай бағыттардың қатарлас дамуы еуропалық авторлары және ТМД елдері мүсіншілеріне теңдей дәрежеде тән. Қазақстан мен әлемдік мүсін өнерінде болып жатқан жағдайларының кең мөлшемді көрінісін байқауға мүмкіндік береді. Қазақ мүсін тарихында жаңашыл бағытта көрініс тапқан мүсін көрмесі арқылы бейнелеу өнерінде жаңа қырынан ашылған кинетика бағыты Қазақстан мүсіншілеріне ықпал етті. EXPO-2017-нің мәдени бағдарламаларының басты оқиғаларының бірі Астанада 2017 жылдың 4 шілдесінен бастап 4 тамызына дейін өткен. Біздің еліміз үшін бұл бірінші форматтағы халықаралық көрме болғандықтан оның шарттары мен мақсаттарыда кең көлемде ойластырылды. Көрме осы заманғы мүсін өнерін сұңғаттық көркемдікте мейлінше дәйекті түрде зерделеу, әр

түрлі елдердің мүсіншілерін, бағыттарын әр түрлі жастағы суреткерлеріне дейін біздің өңірге көңіл бөлдіру еуразиялық көркемөнермен халықаралық көркем қауымдастық арасында сапалы сұхбаттың нәтижесіне жету мақсат етілді.

Бүгінгі арт-нысандардың образдық-сұңғаттық (пластикалық) мүмкіндіктерінің көріністері классикалықтан бастап кез келген материалдан және мүсіндік-көркем ойдан авторлық тың шешімге дейінгі кең спектрлікті байқатады. Жалпыламалық және ерекшелік, қарым-қатынастық мүмкіндіктер мен түсініксіздіктің сезімге апарар жолдары, жаһандық мәдениет тұрғысындағы ұлттық және жеке бастың өзін-өзі тануы, жаңа көркемдік форма іздеу және бүгінгі авторлық талаптары. Осы заманғы көркемөнерлік үрдістің даму динамикасын анықтайтын әртүрлі жағдайлары. Сондықтан, осындай қат-қабат кеңістікте суретші де, көрермен де өздерін қай сатыдан көрінетінін білу өте маңызды. Осы жерде ол екеуіне де нысанмен де және тіршілік иесімен де қарымқатынаста болу мүмкіндігі алғы шартқа айналады.

Биенналенің басты оқиғасы — белгілі еуропалық Contemporary art суретшілерінің қатысуы болды. Қазақстандық көреремен мұндай осы заманғы көркем шығармашылыққа әлі күнге сенімсіздікпен қараса да, олардың жұмыстарымен танысу-көру арқылы қабылданатын образдық сезім көкжиегін кеңітіп, ассоциативтік ойлауға түрткі болып, осы заманғы көркемдік тәжірибе контексіне еруге, түптеп келгенде эмоционалдық қобалжу мен қанағаттанудың жаңа түйсіктерін ашты дегуге әбден болады.

Еуропалық авторлардың шығармаларына сіңірілген семантикалық жұмбақтарын біздің ойымызша шешу суретшінің идеясымен әркез үндесе бермеуі мүмкін. Әрине, бұл мұндай көрмелердің басты мақсаты болмауы да мүмкін. Өнер туындылары өзінің

материалдық болмысына айналып, аяқталғаннан кейін көріп — қабылдаған сайын қыр-сыры ашылып, ары қарай жетіле береді. Мұндай көркем нысандармен тілге келу, жолын табу мен әдістерін іздеуге саяды, және оның бәрі тек экспозициялық кеңістікте болады. Сондықтан, көрме — ол көркемөнерлік үдерістің аяқталар сәті емес, жалғаса беретін түрі.

Қазақстандық авторлар болса кең ауқымды әртүрлі стилистикамен қоса материалдар, шығармашылық ұстаным көрсетті. Сонымен қатар, классикалық өнердің критерийлеріне негізделген ұлттық мүсін мектебінің өз ерекшелігін сақтай отырып, эксперименталдық ізденістің не бір батыл да бірегейлігі көрініс тапқан. Ол композициялық құрылымдардың шешімінен, формамен жұмыс істеуден, орындалу шеберлігінен байқалады.

Қазақстандық Contemporary art-тың аға буын өкілі Г. Трякин — Бухаров бұл жолы өзінің треш-панк стиліндегі өнерін жалғастыра келіп арғымақ рәмізін әсірелей, авторлық стеб» — дейтіндей айғыр мүмкіндігін айшықтайтын «Мустанг» кинетикалық инсталляциясын көрмеге қойған. Осы заманғы өнер ерекшелігінің кең тараған түрі ажуа — мысқыл байқататын шығармалар легін Шамиль Гулиев жалғастырады. Оның мүсінге де, инсталляцияға да жатқызуға болатын «Магомедке карап келе жатқан тау» және «Винсент» (Вангоға арналған) арт-нысандары соның айғағындай, әзілді астарлай түсірген оның материалы — өзбектің қыш құмыраларының сынықтарынан жасалған образдар географиядан мағлұмат берумен қатар көрерменге қазақты тәржімалап тұрған сияқты.

«Тілдесу біздің заманымызда өте маңызды және зәрулік концепция: сенікіне ұқсамайтын дүниені қабылдай білу, құрметпен қарау керек-ақ. Әсіресе, өнер саласында өмірден де мәндірек пе деймін» — деп өзіндік пікір білдірген

Эдуард Қазарян. Қазіргі таңда мүсін өнерінде өзіндік бетбұрысын кинетика бағытына орайластырып өзіндік зерттеулер мен жан-жақты ізденістерін қолға алып жүрген мүсіншілердің бірі. Э. Қазарян — Қазақстан мүсін өнерінде өзіндік стилі мен ерекше қолтаңбасы бар танымал шебер. Оның көптеген жұмыстары әр алуан стилистикалық әдістерімен біріктірілген. Бұл туындылар камералық қола композициялар, керамикалық паннолар, сондай-ақ монументалды жұмыстар болсын — орнату тұрғысынан өте күрделі.

Э. Қазаряның шығармашылығының негізгі тұжырымдамасы өнер туындысының пайда болуы мен құрылуы болатын шығармашылық атмосфераға сілтеме жасайды. Көрермендердің назарын әр түрлі материалдардан жасалған, конструктивті мүсіндердің нақтылығы мен экспрессивтілігімен айқындалады.

Мұнда сіз болат кабельдер сияқты көркем емес материалдан жасалған жұмыстардың түпнұсқа сериясын көре аласыз. Бұл көркем емес материал одан абстрактілі интерьер композициялары жасалады, олар кабельдің өлшемі мен диаметрі өзгерген жағдайда монументалды масштабқа өтуге мүмкіндік береді. Әр материалда өзіне тән стилистикалық немесе көркемдік әдістер ашылады. Жазықтықтағы металды түсіну және сезіну, форманың кеңістіктік толтырылуы мүсінші үнемі тәжірибе жасап отырады және өзінің экспрессивті әдістерін таба алады. Сыртқы композициялар монументалды көлем мен минималдылығымен ерекшеленеді. Автордың өзі айтқандай, ол үшін ең бастысы — шығармашылық вакуумды жеңуге көмектесетін көрерменмен байланыс. «Суретші — өз жұмыстары арқылы жан-дүниесінің тереңдігін ашатын бақытты адам. Көрермендер оны түсіне алатын жақын адамдарға айналады. Мен үшін көрме мақсаты жұмыстан гөрі импровизацияға

айналды. Ретроспекцияның міндеттерін қойған жоқпын, ол әлі ерте. Көрме шеберхананың идеясы арқылы шығармашылық жолдың атмосферасын жеткізуге арналған, онда ерте де, кеш те жұмыстар бар, қазіргі уақытта не істеп жатқаныңызды және болашақта не армандайтыныңызды білуге болады. Өмірде біз бір нәрсені дұрыс ұғынбағанда, немесе аяқтамаған кезде оралуға мүмкіндігіміз жоқ. Өнер өткенді қазіргі уақытқа жеткізуге мүмкіндік ашады» деген пікірлерімен Ә. Қастеев атындағы өнер музейіндегі шығармашылық кездесуінде бөліскен (Власенко).

Ә. Қазарянның шығармаларының сан алуандылығымен қатар, ол топтық көрмелерге, симпозиумдар мен резиденцияларға қатысуы, жеке галереяларға, баспасөздермен жұмысы оның әлем елдеріне сапарлары жоғары еңбекке қабілеттілігін ерекшелейді. Қазіргі таңда мүсіншінің қала кеңістігі мен сәулеттік нысандардың ішкі көрінісін көркейтуде көп үлес қосуда. Кейінгі жобаларының бірі, Көк-төбедегі Beatles тобының ескерткішінің, MEGA сауда-ойынсауық орталықтарының желісімен байланысты тұжырымдалған. Оның «MEGA Alma-Ata» кешенінде орналасқан «уақыт шкаласы» кинетикалық мүсіні қазіргі бейнелеу өнеріндегі жаңа бетбұрыстың нышаны. «MEGA Park COO» орналасқан «Үш элемент» монументалды арт-нысаны суретші шығармашылығымен келушілерді таң қалдырады. 32 метрлік «Үш элемент» мүсіні COO-ға орталық кіреберісінде эскалаторлар арасында тұрғызылған (сурет 3). Әр түрлі пішіндегі бөлшектер тесіліп, кескінделген образдағы бейнелердің субұрқақпен үйлескенін көре аламыз. Бұл кинетикалық бағытта жасалған мобильді мүсін. Оны бір көзқараспен шектеуге немесе бір кадрға түсіруге болмайды. Сонымен қатар, бұл шығарма тот баспайтын болаттан, керамикадан,

глазурьден және бірнеше шақырым арқаннан жасалған.

Сурет 3. Ә. Қазарян «Үш элемент» арт-нысаны, «MEGA Park COO», Алматы қ.

Қазақстанның мүсіні әлемдік көркемдік практикада өтіп жатқан жалпыға ортақ процеске бағына отырып, Қазақстанның қазіргі заманғы өнерінің даму мәнмәтініне еніп отыр. Көркемдік ойлаудың стереотиптерін жеңу қажеттілігі туындайды, шығармашылық экспериментке, форма саласындағы жаңашылдыққа, мүсіннің бейнелі экспрессивтілігіне, оның жанрлық және типологиялық ерекшеліктерін кеңейтуге, стильдік әртүрлілікке деген қызығушылық артады. Шеберлердің қазіргі ұрпағы жаңа жеке әдет-ғұрыптар мен көркемдік беталыстарды қосуға ықпал етеді. Өз шығармаларында олар реалистік пластика дәстүрлерін қайта түсіндіреді, ұлттық идеяларды қабылдау тарихи мұраны қазіргі заманғы түсінуге және уақыт талаптарына қаншалықты тәуелді екенін дәлелдейді. Өзін-өзі білдіру бостандығы жағдайында құрылған

суретшілердің жұмыстары инновацияға бағытталған және жақында белгілі бір жетістіктерге жетті. Қазіргі заманғы мүсінде жаңа материалдарды және жаңа бейнелерді жасауға әкелетін құрылымдық-пластикалық жүйелерді пайдалану мүмкіндігін анықтайтын жаңа технологиялық әдістер пайда болады.

Молдакүл Нарымбетов (1946–2012) – қазіргі заманғы өнерді дамытуға және оны Қазақстанда ғана емес, сонымен қатар Орталық Азияда кеңінен насихаттауға үлкен үлес қосқан Қызыл трактор арт-тобының басты қайраткері (1990). Ол жарқын тұлғасымен, бүлікшіл харизмасымен ерекшеленді. Өзінің ерекше жаратылысымен шебер суретші шығармашылық өнер түрлерін батыл игерген. Оның шамандық аңыздарға және архаикалық мазмұны үйлескен туындылары заманауи болып табылады. Молдакүл Нарымбетовтың автомобильдердің ескі резеңке дөңгелектерінен жасаған мүсіндері біздің еліміздің шекарасынан тыс жерлерде де танымал және оның шығармашылығының елеулі туындылары болып табылады. Қазақстанда жыл сайын өтетін ARTBATFEST халықаралық заманауи өнер фестивалінің аясында «Көкпар» (сурет 4) туындысы ұсынылды. Драматикалық күш жігерге толы етіп жасалған жұмыс қазіргі кезде Ә. Қастеев ҚР МӨМ алаңында орнатылған. Сонымен қатар, «Адам және Ева», ирониялық жұмыстары «Тақ», «Барахолка», және мифологиямен философиялық тылсымға толы «Күн қозғалтқыш» қара доңызы сынды жұмыстары қала ішіне қойылған. Арт-нысаныда алдына үлкен допты домалап тұрған қоңыздың мүсінін бейнелейді. Шығарма көрерменге ежелгі скараб қоңызы – Күннің символы туралы мәңгілік оралу, еңбек пен шығармашылық идеясын бейнелейтін мифке сілтеме жасайды. Молдакүл үшін бұл қазіргі заманғы өркениеттің символы, ол бүгінде жаңаларын жасау

емес, ғасырлық мәдени құндылықтарды қайта өңдеу. Бұл жобанда суретші сонымен қатар бүгінгі күннің экологиялық проблемалары туралы ойландырады.

Сурет 4. М. Нарымбетов «Көкпар».

Кеңістіктегі өнер туындылары тек бір суретшінің тарапынан ғана емес, бірнеше аспектілерде қарастырылады: жарық, көлем, түс, ырғақ сияқты компоненттерден басқа: ұтымдылық, жаңалық, сән-салтанат, үйлесімділік, сәулеттік сәйкестік, қала атмосферасындағы қоғамдық көркем құбылыстарды орындау қажет. Қаланың кеңістігінің жаңашылдығына деген қызығушылық пен оған үлес қосу қазіргі заманауи мүсін өнеріндегі стимпанк, кинетика секілді бағыттары сұранысқа ие болды. Біздің әлемде мықты көшбасшылардың стереотипі басым. Бізге биліктің немесе саясаттың маңыздылығымен танымал адамдар өткен ғасырда өте маңызды орынды иеленді. Ал қазіргі ХХІ ғасырда біз қарастыратын кейіпкерлердің орны мен міндеті өзгерді. Сондықтан, суретшілер өткен мен бүгінді салыстыра отырып, қалалық интервенция туындысын жасады.

Кейбір қалалар мен орталықтар жергілікті тұрғындар мен қонақтарға мәдени және эстетикалық әсерін арттыруға тырысатын құралдардың бірі – қоғамдық кеңістіктердегі тұрақты өнер мен мүсін туындылары. Тапсырыспен орындалған көше өнері, сонымен қатар рұқсат етілмеген көше өнері (граффити) де қосымша үлес қосады.

Олар басқа уақытша іс-шаралармен қатар көптеген көрермен тұрғындар мен қонақтарды қызықтырып табыс көзіне айналуы да мүмкін. Уақытша, жартылай тұрақты немесе тұрақты болып келетін көрсетілім немесе оқиға кез келген қызығушы тұлғаларға көптеген нәтижелер береді. Бұл туындылардың маңыздылығы мен әсерін көрермендер өздеріне өзектілі деген жағынан көреді. Бұл объектив жергілікті, ұлттық немесе тіпті халықаралық бағытқа ие болуы мүмкін, және де, ол іргелі экономикалық, әлеуметтік немесе мәдени болуы да мүмкін (John Thompson, John Day).

Алибек Мергеновтың «Алатау» (сурет 5) және «Соғыс» (сурет 6) туындылары өзінің әлеуметтік – гуманитарлық мәнімен ерекшеленетін жалғыз жұмыс десек артық болмайды. «Соғыс»: өзінен жеңілген жауының кеудесіне шығып алған, бірақ өзі де дәл сондай әтеш жеңіс әнін шырқауда.

Автордың нені меңзегені түсінікті болатын сияқты. Ал «Алатау» мүсіні болса – оның семантикалық полифониясының ерекшеліктері арнайы қарастыруды талап ететін күрделі де көп қабатты образ. Оның лейтмотиві – Алатау атымен байланысты «ала-құла» бедерлерді меңзейді. Тауы мен даласы қазақ жерінің ландшафт ерекшелігі болса, екінші жағынан адамдарының батырлығымен бағаланады. Бүгін сол батырлар образы тым жарнамаланып, Қазақстанның кез келген жерінен ат үстіндегі найзалыны көруге болады. Бір қарағанда Алибектің де жұмысынан сол дәстүрді көруге болатын сияқты, бірақ оның тарихы өзгешелеу. А. Мергеновтің «Көктем» (2003 ж.), «Жер ана» (2010 ж.) еңбектерінде тақырыпты бейнелейтін (табиғат пен технологиялар ұштастырылған – қазіргі әлемге тән) дайын механикалық бұйымдардан жасалған бөлшектерді

Сурет 5. А. Мергенов «Алатау». Қола. Алматы қ., 2015.

Сурет 6. А. Мергенов «Соғыс». Алюминий.

қосумен дәстүрлі құйманың үйлесімін байқауға болады. «Көктем» композициясы: кішкентай тұғырда екі жылқы және оларда отырған балалардың шынайы тұрпаттары бар. Мүсін қоладан жасалған, материал алтын жылтырға дейін жылтыратылған, бұл жұмысқа күннің түсін береді. Жұмыс мүсінші объектінің органикалық және механикалық компонентінің бастапқы мақсатынан абстракцияланып, оларды белгілі бір заманауи киборгтың көркемдік-семантикалық моделіне айналдырады деп болжайды.

2014 жылғы «Дон Кихот» мүсіні (сурет 7) және 2018 жылғы «Алдар-көсе» (сурет 8) тақырыбындағы стимпанк туындыларында суретші Р. Ақанаев механикалық құрылғыларды қолдана отырып, оларды мүсіндік композицияға «абайлап» енгізеді. Мысалы, «Дон Кихот» шығармасының лейтмотиві — жалғыздықтың трагедиясы, сондықтан зардап шеккен, бірақ жаттанған адамның проблемасын қайтадан көтереді. Бұл жағдайда драмалық интонация дерлік естіледі. Дон Кихоттың бейнесі металл бөліктерден «тоқылып», барлығы бірге стимпанк стилінің эстетикасына

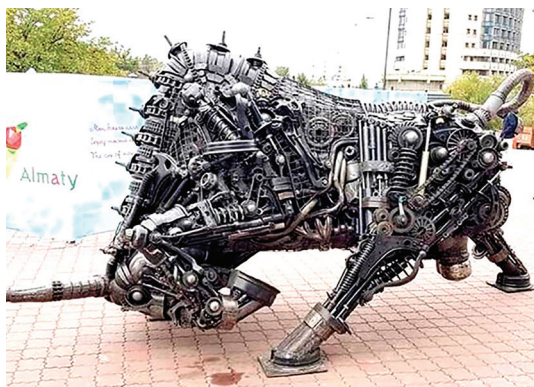
Сурет 7. Р. Ақанаев «Дон Кихот», Алматы қ.

келтірілгенге ұқсайды. Алайда, тұрпат тым статикалық, автор ішкі потенциалды және жарылғыш энергияны қажет ететін материалды аша алмаған секілді (Ахметова 199).

Қазақстандық мүсінші және суретші Зұлхарнай Қожамқұловтың «Акцияларды көтеретін энергия» (сурет 9) және «Қобыланды Батыр» (сурет 10) Алматы қаласында орналасқан. Стимпанк стилінде орындалған монументалды заманауи мүсіндердің әрқайсысының салмағы 3—4 тоннадан келеді. Суретші өз жұмыстарына арналған материалды барлық қалалық және қала маңындағы ТЖО іздейді. Шеберханадан жұмыстарды тасымалдау үшін оларды орнату үшін арнайы кран қажет болды. Қуатты әрі ауқымды көрінетін мүсіндердің бейнелері көрермен назарын өзіне

Сурет 8. Р. Ақанаев «Алдар Көсе», Алматы қ.

Сурет 9. З. Қожамқұлов
«Акцияларды көтеретін қуат», Алматы қ.

Сурет 10. З. Қожамқұлов «Қобыланды батыр»,
стимпанк-мүсін, Алматы қ.

аударып, қызығушылығын тудырды. Қазақстан бейнелеу өнеріндегі стимпанк бағыты кейінгі жылдары мүсінде көріне бастады. Жаңғақтар, болттар, гайкалар, сымдар, машина қозғалтқыштарының механизмдері және тағы басқалар — бәрі маңызды. З. Қожамқұлов шығармаларының бейнелері екі әлемнің: машиналар мен табиғаттың арасындағы кеңістіктің шегіне негізделген. Табиғи заттық мотивтер мен механикалық бөлшектер «өнеркәсіптік» стильде қалыптасқан шығармаларға айнала отырып, органикалық түрде тоқылған. «Царица степей» композициясы Алматы Ресорт ауылындағы ат-ойын-сауық кешенінде орнатылған.

Мүсінде ескі металл бөлшектерден жиналған өгіз бейнеленген. Онда үйлену бас киіміндегі «сәукелесі»

және қолында қалқаны бар әйел бейнесі. Нысанда бұқаның толықтай тұлғасы жерге, далаға, оның тегіс жазықтығына параллель болатындай етіп орналастырылған. Ал, кеңістікте тек айқын және бедерлі беті бар әйел ғана көтеріледі. Патшайымның киімдері кішкентай металл элементтермен безендірілген, оны толығымен жабады. Мүсінші жануардың кернеуін, оның ауыр алға жылжуын керемет дәлдікпен жеткізді. Бұқаның мойнының иілу сызығы кәдімгі диск кескіштері мен тісті сөрелер ерекшеленеді. Аяқтарында — тұтқалар мен тартпалар. Жануарлардың мұрындары кесуге арналған тісті кескіштен, ал мүйіздері құбырлардан жасалған. Мүсінші осы стильдің барлық шарттарын орындады. Ерекше ескерткіш жерден сәл көтерілген төмен тұғырға орнатылды. Ұшатын құйрық жануардың қозғалысын баса көрсетеді және сонымен бірге жаппай жұмысқа жеңілдік береді. Монумент авторы ескі кеңестік монументалды мектептің шеңберінен шығып, пішін кеңістікті шектемейтін дала менталитетін білдіру формуласын таба алды. Металл заттардан жасалған келесі мүсін (ескі және жарамсыз) — «бұқа» (2016). Биіктігі 250 см болатын жануардың фигурасы тұяқтармен поршеньдерден жерге тіреледі. Болттардың, гайкалардың және реттелетін кілттердің көп мөлшері, балғамен ұрып-соғу және тексеру калибрлері бұқаның күші мен күшін баса көрсететін етіп орнатылады. Мүйіздердің негізі-конустық мойынтіректер. Тұмсық пен мүйіздер дәстүрлі түрде май құбырының тізбектері мен түтіктерінен жасалған, бірақ бастың үлкен массасына кілттер мен мойынтіректер сақиналарын қосу кескінді бірінші композицияға қарағанда анағұрлым күшті етеді. Бұқаның денесінде сіз автомобильдердің дискілерін, резервуарларды, кішкентай терілерді, сақиналар мен металл тормен қапталған шайбаларды көре аласыз. Кескінді жасайтын негізгі элемент —

бұл өз кезеңін аяқтаған көптеген металл жолақтар мен серіппелер — әртүрлі механизмдерді қозғалысқа келтіреді, бірақ қазір олар қуатты жануар бейнесінің елесін жасайды. Бұл мүсіннің табиғилығы, шынайы табиғаты таң қалдырады. Композицияның табиғи өлшемдерінен басқа, металл қоқыстардың көмегімен жануардың барлық бөлшектері мен ерекшеліктері тиімді түрде жеткізіледі.

Көрермен назары еріксіз ғарыш басталуы ұстанымдарымен бейнелейтін қуатты бұқа бейнесінің символизміне оралады. Осы екі шығармада қазіргі заманның призмасы арқылы түсіндірілген генетикалық код көрінеді, өйткені қазақ фольклорында бұқа көшпелі өмір тынысын бейнелейтін таңбалы сан болып табылады. Таңқаларлық пішіндерге, бөлшектерге, ұшақтарға, механизмдердің фрагменттеріне араласатын көп бөлшектер көтеріліп, монументалды тыныштықта қатып, жарылғыш энергияның қарқынды әлеуетін тудырады. З. Қожамқұловтың мүсіндік нысандарында заманауи көркемдік идеяларды қолдануда батылдық, формальды инновациялардың аспектілерін зерттеуге және жаңа заман үрдістерін байқауға талпыныс байқалады.

Осы орайда, А. Қотломановтың монументалды мүсін бойынша зерттеулеріндегі көзқарасы орынды: «Қазіргі заманғы өнерді дамыту тәжірибесіндегі даулы мәселелердің бірі - меншік құқығы. Атап айтқанда, бұл ашық қоғамдық кеңістікте орналастыруды қамтитын үлкен көлемді мүсінге қатысты. Өнер нысаны, кем дегенде, орналасқан жеріне байланысты белгілі бір қасиеттерге ие болуы мүмкін. Мысалы, музей, галерея, көрме залы сияқты кеңістіктерде қойылған туынды көрерменге белгілі бір сүйіспеншілік құрмет сезімін тудыруы іспетті. Мұндай кеңістіктің өзі ұсынылған өнер нысандарын сарапшылар мойындаған құндылыққа ие екенін білдіреді, олардың

кәсіби беделдігімен мақұлданған туындыларға құрметпен қарауға итермелейді. Дегенменде, жаңару қажет екенін түсіну керек, өйткені өнер тілі бәріне түсінікті болуы мүмкін» (Kotlomanov).

Қорытынды

Қалалық кеңістікте орнатылған заманауи мүсіннің даму ерекшелігі — әлемдік мәдениеттің ең жақсы көркемдік дәстүрлерінің жалғасы. Адамзат тіршілігінде өнер әрқашан тығыз байланыста. Заманауи бағыттағы мүсіндердің мағынасы мен формасы идеясы адам мен табиғат үйлесімін жүзеге асыруға ұмтылады. Олар жаңа міндеттер мен жетістіктердің көркемдік идеяларының әсерінен дамиды. Заманауи Қазақстан бейнелеу өнерінің аспектілері соңғы он жыл аралығында күрделі тақырып аясында жинақталып, уақытша және кеңістікті жұмыстар жасай отырып, оларды қала кеңістігіне орнатты. Қала келбетін безендірудегі мүсіншілердің туындылары қоғамның рухани деңгейін көтеріп, өмірді көркемдік мағынамен толтырады. Шетелдік және отандық авторлардың мүсіндік жұмыстарын қарастырып, заманауи бағыттарының белгілерін бөліп көрсете аламыз. Мұндағы шығармашылық ізденістермен стильдік әдістерден, жанрлық эксперименттердің әртүрлілігінен және материалдарды ерекше пайдалануынан көре аламыз. Мүсін өмірдің рухани және эстетикалық мазмұнын байытуға арналған.

Мақалада Қазақстан мүсін өнерінің қаланың қоғамдық кеңістігін белсенді түрде жақсартып, қала тұрғындары мен қонақтары үшін ең қызықты өнер нысандарын жасауы керек екендігі қозғалды. Бүгінгі таңда мүсін өнеріндегі стимпанк, кинетика бағыттарының біздің суретшілерімізді туындыларынан көрініс тапқандығы қуантады. Шығармашылықтың бұл түріне деген

қызығушылық, бір жағынан, жағымды тәжірибелерден әрі әлемдік аренада бойтүзеуге мүмкіндік туғызды. Қоғамдық өнер жобаларының тақырыптық және функционалды бағытын анықтау қала аудандарының ерекшелігіне, осы аймақтың тұрғындарының кәсібіне, өнеркәсіптік кәсіпорындардың, оқу орындарының немесе денсаулық сақтау мекемелерінің орындарына байланысты.

Техника мен өнердің өзара әрекеттесуі адамзат дамуының бүкіл тарихында кездеседі. Ұзақ уақыт бойы бұл одақтағы технологиялар көбіне қолданбалы сипатта келіп, суретші идеясы мен оның материалдық көрінісі арасындағы негізге айналған. Бірақ ХХІ ғасырда технология жетіліп, сандық технологиялар өнердің жаңа түрлеріне ауыса бастады. Ішкі жалпы заңдылықтардың ашылуы мен хабардар болуы әр түрлі өнер түрлері мен симбиоздың технологиялық мүмкіндіктері арасындағы байланыс ретінде өнердің жаңа интегралды түрлерінің пайда болуына мүмкіндік береді. Технологияларды қолдануға негізделген өнерді дамыту оларды қолдану әсерімен байланысты, ал оның формалары, құндылықтары біздің заманымыздың философиясымен, этика және эстетикалық бағыттарымен анықталады. Осы тұрғыдан алғанда, Қазақстандық мүсіншілер Э. Казарян, М. Нарымбетов, А. Мергенов, Р. Аканаев, З. Қожамқұловтардың заманауи өнер туындылары қазіргі технологиялар мен инновациялық терең мәдени мазмұнымен үйлесімді. Олардың шығармашылық эксперименттерінде қарқынды дамып келе жатқан жаңа өнер түрлерімен дәстүрлі өнерді, ғылым мен инженерлікті ұштастырғанын көрсетеді.

Қазіргі заман өнерін ұйымдастырушыларының қала тұрғындарымен диалогы қоршаған

шындықты, зияткерлік әлеуетті түсінуге және қоғамның адамгершілік жағдайын ашуға мүмкіндік береді. Қазіргі өркениеттің бәсекелестік артықшылықтарының бірі ғылым мен техника жетекші рөлдерді талап ететін қала кеңістігінде ерекше шығармашылық атмосфера бар деп танылады. Сондықтан заманауи өнерге көп мән беріліп, өзекті мәселелерді қозғайтын тақырыптар ұсынылып бостандық, ұлтаралық, әмбебаптылық және мәдениет ұғымдарына бөлінбейтін ортақ ұғымдар қалыптастырды. Бүгінгі көркем шығармашылықтың диапазонында тақырыптық, материалдық авторлық ұстанымдық шектеу болмайды. Өнердің бір түрі мен жанры, бағыты мен эстетикалық коды екіншісіне ауысып, ұлғайып бара жатқан ақпараттық ағым мен әралуан осы заманғы өмірлік парадигмалар стереотиптерді талқан етеді.

Мүсіншілер кеңістікпен уақытты және қоғаммен қарым-қатынасты кеңінен түсініп, оның ерекшеліктерін шығармаларында көркем құрамдас екенін көрсетті. Сонымен бірге, маңызды мәселе — бұл орта қалалық кеңістік болып табылады. Айналадағы кеңістікті жаулап алу және оны орнықтыру үшін ең бай бейнелі және көркем-пластикалық тәжірибе жасау қажет. Ол үшін ең алдымен, суретшілер гуманитарлық ғылымдар туралы білімдерін толықтыруы керек. Әлемдік мәдениетті іргелі зерттеу, тарихи және философиялық білімді игеру қоршаған кеңістіктегі қоғамдық заманауи өнердің көп қырлы көркемдік жобаларының пайда болуына негіз болады. Мүсін өзінде кеңістік инсталляцияны ерекшеліктерін сақтаған, ал инсталляция пластикалық бейнелеу мүмкіндігіне ие және образдық негізде ол туралы мүсін ретінде айтуға да, қабылдауға да болады.

Авторлардың үлесі

Г. А. Жұбанова – заманауи мүсіннің теориялық материалдарын іздеп жинақтау, зерттеу жүргізу, аңдатпаны аудару, мақаланың негізгі бөлімін өнертанулық тұрғыда жазу, өзектілігін дәйектеу, зерттеу жүргізу әдісін құрастыру, қорытындыларды қалыптастыру, ғылыми әдебиеттерді талдау.

Е. Б. Қайранов – заманауи шетелдік пен отандық мүсіннің практикалық материалдарын іздеп жинақтау, мақала тақырыбының тұжырымдамасын анықтау, зерттеу мақсаты мен міндеттерін негіздеп құрастыру, зерттеу мәселесін белгілеу, мәтіннің зерттеу бөлігін сыни тұрғыдан талдап толықтыру, соңғы редакциялау.

Вклад авторов

Г. А. Жубанова – поиск и сбор теоретического материала по изучению современной скульптуры, проведение исследования, перевод аннотаций, искусствоведческая разработка основной части статьи, обоснование актуальности, разработка методики проведения исследования, формирование выводов, анализ научной литературы.

Е. Б. Кайранов – поиск и сбор практического материала по современной зарубежной и отечественной скульптуре, определение формулировки темы статьи, разработка цели и задач исследования, постановка проблемы исследования, критический анализ и доработка исследовательской части текста, окончательное редактирование.

Contribution of authors

G. A. Zhubanova – search and collection of theoretical material of modern sculpture, research, translation of annotations, art history writing of the main part of the article, justification of the relevance, development of research methods; formation of conclusions, analysis of scientific literature.

Y. B. Kairanov – search and collection of practical material of modern foreign and domestic sculpture definition of the wording of the topic of the article, development and formation of the research concept; statement of the research problem; critical analysis and revision of the research part of the text; final editing.

Дәйеккөздер тізімі

- Atkinson, Jeanette. “Steampunking Heritage: How Steampunk Artists Reinterpret Museum Collections.” *A Museum Studies Approach to Heritage*, edited by Sheila Watson, et al. Routledge, 2018, pp. 205–220. DOI: 10.4324/9781315668505-17.
- Danahay, Martin. “The Arts and Crafts Movement, Steampunk, and Community.” *Victorian Review*, vol. 41, no. 1, Victorian Studies Association of Western Canada, 2015, pp. 40–46, <http://www.jstor.org/stable/24877742>. Accessed 20 May 2021.
- Isgro, Marina. *The Animate Object Of Kinetic Art, 1955–1968*. 2017. University of Pennsylvania, PhD thesis. repository.upenn.edu/edissertations/2353/. Accessed 17 May 2021.
- Khalykov, Kabyl, et al. “Trends in the Formation of the Semantic Image of the Capital City (by the Example of Almaty.)” *Annales-Anali za Istrske in Mediteranske Studije – Series Historia et Sociologiathis*, vol. 25, iss. 3, 2015, pp. 441–450.
- King, Edward, and Joanna Page. *Posthumanism and the Graphic Novel in Latin America*. London, UCL Press, 2017, www.uclpress.co.uk/products/86219. Accessed 20 May 2021.
- Kotlomanov, Alexander. “The Crisis of the Genre and the Symptoms of Style: The Problem of Monumentality in the New Russian Art” *Vestnik of Saint Petersburg University. Arts*, vol. 9, no. 1, 2019, pp. 110–124, DOI: 10.21638/spbu15.2019.106.
- Rodner, Victoria, and Finola Kerrigan, “From Modernism to Populism – Art as a Discursive Mirror of the Nation Brand.” *European Journal of Marketing*, vol. 52, no. 3/4, pp. 882–906. DOI: 10.1108/EJM-12-2016-0707.
- Thompson, John, and John Day. “Understanding the Impact and Value of Temporary Public Art Sculpture Trails.” *Local Economy*, vol. 35, no. 3, 2020, pp. 186–208, DOI: 10.1177/0269094220921811.
- Williams, Gabriel. “Sculpture as Data in the Nineteenth and Twenty-First Centuries.” *Sculpture Journal*, vol. 24, iss. 3, 2015, pp. 407–417. DOI: 10.3828/sj.2015.24.3.7.
- Yaszek, Lisa. “Democratising the Past to Improve the Future: An Interview with Steampunk Godfather Paul Di Filippo.” *Neo-Victorian Studies, Special Issue: Steampunk, Science, and (Neo) Victorian Technologies*, no. 3:1, 2010, pp. 189–195, www.neovictorianstudies.com/past_issues/3-1%202010/NVS%203-1-7%20L-Yaszek.pdf. Accessed 17 May 2021.
- Yılmaz, Barış. “Art Engineering and Kinetic Art.” *Global Journal on Humanites & Social Sciences*, no. 1, 2015, pp. 16–21, DOI: 10.18533/journal.v3i12.628.
- Ахметова, Эльмира. «Стипанк в Казахстане». *Кастеевские чтения. Материалы научно-практической конференции*, Алматы, ГМИ РК им. А. Кастеева, 2016, с. 198–202.
- Владимирский, Василий. «Киберпанк мёртв, а он ещё нет. Брюс Стерлинг». *Мир Фантастики*, т. 103, № 3, 2012, с. 52–54.

Власенко, Ольга. «Казарян – счастливый художник?», *IA InBusiness.kz*, 26 қыркүйек 2019, www.inbusiness.kz/ru/news/kazaryan-schastlivyj-hudozhnik. Қарастырылған мерзімі 19 сәуір 2021.

Гомперц, Уилл. *Непонятное искусство. От Моне до Бэнкси*. Москва, Синдбад, 2018.

Гущин, Сергей, и Александр Щуренков. *Современное искусство и как перестать его бояться*. Москва, АСТ, 2018.

Кобжанова, Светлана. «Музей как код поиска истины. Музей XXI века. Стратегия развития». *Международная научно-практическая конференция. Сборник статей к 80-летию ГМИ РК им А. Кастеева*, Алматы, ГМИ РК им. А. Кастеева, 2015, с. 78–84, 154.

«Код науки и искусства». *Каталог эскизов и макетов*. Алматы, 2018.

Кулешов, Вадим. «Железные шедевры Хасана Наврози». 2 қазан 2015, www.k-v-n.ru/poleznoe/skulptura/720-jeleznye-shedevry-hasana-navrozi.html. Қарастырылған мерзімі 16 сәуір 2021.

Ли, Камилла. *Мүсін өнерінің халықаралық биенналесі*. Алматы, Елнұр, 2017.

Липов, Анатолий. «Опτικο-кинетическое искусство. Поиски новых типов формообразования». *Эстетика: Вчера. Сегодня. Всегда. Выпуск 2*, Москва, ИФ РАН, 2006, с. 144–162.

«Манифесты итальянского футуризма». *Собрание манифестов: Маринетти, Бочьони, Карра, Руссоло, Балла, Северини, Прателла, Сен-Пуан*. Перевод Вадима Шершеневича, Москва, Типография Русского товарищества, 1914.

Резникова, Екатерина. «Искусство и наука – грани взаимодействия: на примере творчества Сакена Нарынова». *Кастеевские чтения. Материалы научно-практической конференции*, Алматы, 2016, с. 36–49.

«Скульптуры животных из металлолома в стиле стимпанк». *Платформа Камералабс*, 20 апреля 2015, www.camerabslabs.org/8293-skulptury-zhivotnykhiz-metalloloma-v-stile-stimpank. Қарастырылған мерзімі 16 сәуір 2021.

Шехтер, Татьяна. «Современное искусство и арт-рынок». *Художественный рынок как объект гуманитарного знания*. Санкт-Петербург, СПбГУП, 2004.

Юшкова, Ольга. *Станция без остановки. Русский Авангард 1910–1920-е*. Москва, Галарт, 2008.

References

- Akhmetova, Elmira. “Stimpunk v Kazakhstane.” [“Steampunk in Kazakhstan.”] *Kasteyev readings of the materials of the scientific-practical conference 2016*. Almaty, 2016, pp. 198–202 (In Kazakh).
- Atkinson, Jeanette. “Steampunking heritage: How Steampunk Artists Reinterpret Museum Collections.” *A Museum Studies Approach to Heritage*, edited by Sheila Watson, et al. Routledge, 2018, pp. 205–220. DOI: 10.4324/9781315668505-17.
- Danahay, Martin. “The Arts and Crafts Movement, Steampunk, and Community.” *Victorian Review*, vol. 41, no. 1, Victorian Studies Association of Western Canada, 2015, pp. 40–46, <http://www.jstor.org/stable/24877742>. Accessed 20 May 2021.
- Gompertz, Will. *Neponyatnoye iskusstvo. Ot Mone do Benksi. [Incomprehensible Art. From Monet To Banksy]*. Moscow, Sinbad, 2018. (In Russian).
- Gushchin, Sergey, and Alexander Shchurenkov. *Sovremennoye iskusstvo i kak perestat' yego boyat'sya. [Contemporary Art and How to Stop Being Afraid of it.]* Moscow, AST, 2018. (In Russian).
- Isgro, Marina. *The Animate Object Of Kinetic Art, 1955–1968. 2017*. University of Pennsylvania, PhD thesis. repository.upenn.edu/edissertations/2353/. Accessed 17 May 2021.
- Khalykov, Kabyl, et al. “Trends in the Formation of the Semantic Image of the Capital City (by the Example of Almaty.)” *Annales-Anali za Istrske in Mediteranske Studije – Series Historia et Sociologiathis*, vol. 25, iss. 3, 2015, pp. 441–450.
- King, Edward, and Joanna Page. *Posthumanism and the Graphic Novel in Latin America*. London, UCL Press, 2017, www.uclpress.co.uk/products/86219. Accessed 20 May 2021.
- Kobzhanova, Svetlana. “Muзей kak kod poiska istiny. Muзей XXI veka. Strategiya razvitiya,” [“Museum as a Code for the Search for Truth. Museum of the 21st Century. Development Strategy.”] *International scientific and practical conferences devoted to the 80th anniversary of the A. Kasteyev State Museum of Fine Arts, Almaty, 2015*, pp. 78–84. (In Russian).
- “Kod nauki i iskusstva.” [“Code of Science and Art.”] *Katalog eskizov i maketov [Catalog of Sketches and Layouts]*, Almaty, 2018. (In Russian).
- Kotlomanov, Alexander. “The Crisis of the Genre and the Symptoms of Style: The Problem of Monumentality in the New Russian Art”. *Vestnik of Saint Petersburg University. Arts*, vol. 9, no. 1, 2019, pp. 110–124, DOI: 10.21638/spbu15.2019.106.
- Kuleshov, Vadim. “Zheleznyye shedevry Khasana Navrozi.” [“The Iron Masterpieces of Hasan Navrozi.”], *Kuleshov Vadim – sovremennaya sadovaya skulptura, dekor sada, landshaftnyi dizain [Kuleshov Vadim – Modern Garden Sculpture, Garden Decor, Landscape Design]*, www.k-v-n.ru/poleznoe/skulptura/720jeleznye-shedevry-hasana-navrozi. Accessed 16 April 2021. (In Russian).

Li, Camilla. *Musin onerinin khalykaralyk biennalesi. [International Exhibition of Sculpture.]* Almaty, Elnur, 2017. (In Kazakh).

Lipov, Anatoly. "Optiko-kineticheskoye iskusstvo. Poiski novykh tipov formoobrazovaniya." ["Optical and kinetic art. The Search for New Types of Shaping."] *Estetika: Vchera. Segodnya. Vsegda [Aesthetics: Yesterday. Today. Always]*, no. 2, IP RAS, 2006, pp. 144–162 (In Russian).

"Manifesty ital'yanskogo futurizma." ["Manifestos of Italian Futurism."] *Collection of manifestos: Marinetti, Boccioni, Carra, Russolo, Balla, Severini, Pratella, Saint-Poin*, translated by V. Shershenevich, Russian partnership Publ., 1914. (In Russian).

Reznikova, Ekaterina. "Iskusstvo i nauka – grani vzaimodeystviya: na primere tvorchestva Sakena Narynova." ["Art and Science – Facets of Interaction: the Case of Saken Narynov's Creativity."] *Proceedings of the workshop "Kasteyevskiye chteniya"*. Almaty, 2016, pp. 36–49. (In Russian).

Rodner, Victoria, and Finola Kerrigan, "From Modernism to Populism – Art as a Discursive Mirror of the Nation Brand." *European Journal of Marketing*, vol. 52, no. 3/4, pp. 882–906. DOI: 10.1108/EJM-12-2016-0707.

Schechter, Tatyana. "Sovremennoye iskusstvo i art rynek. Hudozhestvennyi rynek kak ob'ekt gumanitarnogo znaniya." ["Contemporary Art and Art market. The Art Market as an Object of Humanitarian Knowledge."]. Saint Petersburg, SPbGUP, 2004. (In Russian).

"Skul'ptury zhyvotnykh iz metalloloma v stile stimpank". ["Scrap Metal Animal Sculptures in Steampunk Style"]. *Cameralabs*, 20 April 2015, cameralabs.org/8293-skulptury-zhyvotnykh-iz-metalloloma-v-stilestimpank. Accessed 14 April 2021. (In Russian).

Thompson, John, and John Day. "Understanding the Impact and Value of Temporary Public Art Sculpture Trails." *Local Economy*, vol. 35, no. 3, 2020, pp. 186–208, DOI: 10.1177/0269094220921811.

Vladimirsky, Vasily. "Kiberpank myortv, a on yeshcho net. Bryus Sterling." ["Cyberpunk is Dead, but He's Not Yet. Bruce Sterling."] *World of Fantasy*, no. 3, vol. 103, 2012, p. 54. (In Russian).

Vlasenko, Olga. "Kazaryan – schastlivyy khudozhnik?" ["Ghazaryan – a Happy Artist?"] *InBusiness.kz*, 26 September 2019, <https://inbusiness.kz/ru/news/kazaryan-schastlivyj-hudozhnik>. Accessed 18 April 2021.

Whitson, Roger. *Steampunk and Nineteenth-Century Digital Humanities: Literary Retrofuturisms, Media Archaeologies, Alternate Histories*, Londres, Routledge, coll. Routledge Interdisciplinary Perspectives on Literature, 2017. www.routledge.com/Steampunk-and-Nineteenth-Century-Digital-Humanities-Literary-Retrofuturisms/Whitson/p/book/9780367872717. Accessed 20 May 2021.

Williams, Gabriel. "Sculpture as Data in the Nineteenth and Twenty-First Centuries." *Sculpture Journal*, vol. 24, iss. 3, 2015, pp. 407–417. DOI: 10.3828/sj.2015.24.3.7.

Yaszek, Lisa. "Democratising the Past to Improve the Future: An Interview with Steampunk Godfather Paul Di Filippo." *Neo-Victorian Studies, Special Issue: Steampunk, Science, and (Neo) Victorian Technologies*, no. 3:1, 2010, pp. 189–195, www.neovictorianstudies.com/past_issues/3-1-202010/NVS%203-1-7%20L-Yaszek.pdf. Accessed 17 May 2021.

Ylmaz, Barış. "Art Engineering and Kinetic Art." *Global Journal on Humanites & Social Sciences*, no. 1, 2015, pp. 16–21, DOI: 10.18533/journal.v3i12.628.

Yushkova, Ol'ga. *Stantsiya bez ostanovki. Russkii Avangard 1910–1920-e. [Station without Stopping. Russian Avant-Garde 1910–1920s.]* Moscow, Galart, 2008.

Гульнур Жубанова

Государственный музей искусств РК имени А. Кастеева
(Алматы, Казахстан)

Ербол Кайранов

Казахская национальная академия искусств имени Т. К. Жургенова
(Алматы, Казахстан)

**ТРАНСФОРМАЦИЯ СОВРЕМЕННЫХ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ
В КАЗАХСТАНСКОЙ СКУЛЬПТУРЕ (НА ОСНОВЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА)**

Аннотация. В исследовании рассматривается влияние современных научно-технических инноваций на скульптурные произведения в отечественном городском пространстве на основе зарубежного опыта. Анализируются роль и место человечества в искусстве нового столетия, влияние взаимоотношений науки и искусства на духовное развитие современной культуры. Цель исследования – изучить процесс трансформации современных научно-технических инноваций в казахстанской скульптуре на основе мировых тенденций. Задачи исследования: выявить особенности и характеристики художественных процессов в современном искусстве, которые меняются под влиянием зарубежного искусства в начале XXI века. Основное внимание уделяется поиску новых способов общения с аудиторией и развитию смежных направлений в творчестве казахстанских художников. Данная тема актуальна для исследователей культуры и искусства, так как привлечены принципы историчности в теоретическом исследовании для определения общекультурных тенденций, влияющих на историческое развитие искусства и культуры в XXI веке. Объект исследования – классическая скульптура в изобразительном искусстве современного Казахстана, объекты нового художественного процесса в архитектурном пространстве и художественные направления в скульптуре. Предметом исследования являются произведения и авторы в области кинетики и стимпанка, арт-объекты в пространстве, современные произведения, социально-художественные и исторические метасистемы культуры. В качестве методов исследования использовались градостроительные подходы трансформации городской среды, структурное проектирование и методы критического анализа для изучения инсталляции арт-объектов и организации фестивалей. Проведен философско-эстетический анализ произведений искусства отечественных и зарубежных скульпторов, представленных в материалах публичной среды. Выявлены категории пространства и времени, особенности взаимоотношения с социумом как новые модели художественного общения в произведениях. Современные научно-технические инновации в скульптурных произведениях характеризуются научными концепциями как средство повышения привлекательности современного города.

Ключевые слова: скульптура, наука и технологии, современное искусство, кинетика, стимпанк, фестиваль, городское пространство, метасистемы, гуманитарные науки, критический анализ, авторское творчество.

Авторы заявляют об отсутствии конфликта интересов. Все авторы прочитали и одобрили окончательный вариант рукописи.

Для цитирования: Жубанова, Гульнур, и Ербол Кайранов. «Трансформация современных научно-технических инноваций в казахстанской скульптуре (на основе зарубежного опыта)». *Central Asian Journal of Art Studies*, т. 6, № 4, 2021, с. 122–147. DOI: 10.47940/cajas.v6i2.402.

Gulnur Zhubanova

A. Kasteyev State Museum of Arts
(Akmaty, Kazakhstan)

Yerbol Kairanov

T. K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts
(Almaty, Kazakhstan)

THE TRANSFORMATION OF MODERN SCIENTIFIC AND TECHNICAL INNOVATIONS IN KAZAKHSTANI SCULPTURE (BASED ON FOREIGN EXPERIENCE)

Abstract. The study examines the impact of modern scientific and technical innovations on sculptural works in the domestic urban space based on foreign experience. The role and place of human in art of the new century, the influence of interaction of science and art on the spiritual development of modern culture are analyzed. The purpose of the research is to study the process of transformation of modern scientific and technical innovations in the Kazakh sculpture based on world trends. The task of the research is to identify the peculiarities and characteristics of artistic processes in contemporary art, which are changing under the influence of foreign art of the early XXI century. The main attention is paid to search for new ways of communicating with audience and development of related areas in creativity of Kazakh artists. This topic is relevant for researchers of culture and art as principles of historicity are involved in theoretical research to determine general cultural trends that reveal historical development of art and culture in the XXI century. The object of research is classical sculpture in the fine arts of modern Kazakhstan, objects of the new artistic process in architectural space and artistic direction in sculpture. The subject of research are works and authors in the field of kinetics and stereotypes, art objects in space, contemporary works, socio-artistic and historical metasystems of culture. Urban planning approaches of the transformation of a city environment, structural design and methods of critical analysis for the study of installation of art objects and organization of festivals were used as methods of research. There was conducted philosophical and aesthetic analysis of the art works of domestic and foreign sculptors, presented in the materials of public environment. Categories of space and time, peculiarities of relationship with society as new models of artistic communication in works are revealed. Modern scientific and technical innovations in sculptural works are characterized by scientific concepts as a means of increasing attractiveness of a modern city.

Keywords: sculpture, science and technology, contemporary art, kinetics, steampunk, festival, urban space, metasystems, humane studies, critical analysis, author's creativity.

Authors declare that there is no conflict of interests. All authors have read and approved the final version of the manuscript.

Cite: Zhubanova, Gulnur, and Yerbol Kairanov. "Transformation of Modern Scientific and Technical Innovations in Kazakhstan Sculpture (Based on Foreign Experience)." *Central Asian Journal of Art Studies*, vol. 6, no. 4, 2021, pp. 122–147. DOI: 10.47940/cajas.v6i3.402.

Авторлар туралы мәлімет:

Гүлнұр Алпысбайқызы Жұбанова — педагогика ғылымдарының магистрі, Ә. Қастеев атындағы Қазақстан Республикасының Мемлекеттік өнер музейінің Қазақстанның бейнелеу өнері бөлімінің ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)

Ербол Бахарамұлы Қайранов — философия докторы (PhD), Т. К. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының көркемсурет кафедрасының доценті (Алматы, Қазақстан)

Сведения об авторах:

Гүльнур Алпысбаевна Жұбанова — магистр педагогических наук, научный сотрудник отдела «Изобразительное искусство Казахстана» Государственного музея искусств Республики Казахстан имени А. Кастеева (Алматы, Казахстан)

ORCID ID: 0000-0002-8545-871X
email: gulnur.zhubanova@mail.ru

Ербол Бахарамович Қайранов — PhD, доцент кафедры изящных искусств Казахской национальной академии искусств имени Т. К. Жүргенова (Алматы, Казахстан)

ORCID ID: 0000-0001-7061-8664
email: yer.bah.kuatbai@mail.ru

Authors' bio:

Gulnur A. Zhubanova — Master of Pedagogical Sciences, Researcher, Department of Fine Arts of Kazakhstan, A. Kastejev State Museum of Arts of the Republic of Kazakhstan (Almaty, Kazakhstan)

Yerbol B. Kairanov — PhD, Associate Professor, Department of Fine Arts, T. K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts (Almaty, Kazakhstan)